BORDEA: CÂMP TOPONIMIC ŞI ETIMOLOGII[*]

MIRCEA CIUBOTARU[**]

În *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ion Neculce relata un episod anecdotic din timpul mazilirii lui Dumitraşco Cantacuzino din a doua sa domnie (1685), când, nemulţumiţi de jafurile camarilei acestui domn prefanariot, „s-au burzuluit tot târgul şi slujitorimea asupra grecilor" (Neculce 1980: 82). Atunci, armaşul Flondor l-a prins pe păharnicul Mavrodin, l-a bătut, l-a dezbrăcat, l-a legat pe un cal, cu faţa spre coada animalului, şi l-a plimbat prin mijlocul târgului, spre Copou, cu îndemnul: *Dzi, grece, cal murgu la fântâna Bordii*, dar acesta nu putea rosti toate cuvintele, ci doar *alogo murgo sto fântâna Bordii*, iar „slugile lui Flondor îi da palme şi-i dzicè: *Dzi, grece, bine, nu dzice aşè*. Acest fel de zeefet frumos i-au făcut" (*ibidem*: 83). Episodul este plasat, prin confuzie, şi într-o naraţiune care relatează despre o revoltă a boierilor contra grecilor, în noiembrie 1742 (Codrescu 1891: 389).

Prima atestare documentară a acelei fântâni o arată ca fiind pe vechea moşie Boroseşti, din ţinutul Vasluiului, în anul 1682, când se întărea o stăpânire asupra unor poieni din Codrul Iaşilor, de la Cetate, de la Fântâna Bordii (DOC. IAŞI a: 511). Într-o hotarnică a aceloraşi poieni, din 11 august 1693, se menţiona un drum care se pogora pe o culme de deal spre Fântâna Bordii (DOC. IAŞI b: 52). Aşadar, o fântână cu acest nume, bine-cunoscută ieşenilor, exista cu certitudine încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Este localizată cu precizie într-un plan al moşiei Boroseşti, din anul 1807, la cca 500 m vest de actualul Sanatoriu TBC Bârnova, pe marginea drumului mare de la Vaslui spre Iaşi, drum care atunci mergea, de la Scânteia spre nord, pe culmea dealului de deasupra satului actual Pădureni (fost Speriaţi), din comuna Grajduri. În acest plan, lângă o *Fontină* este figurată *Poşta de la Bordă* (BAR, H, CFR, nr. 432; ridicat de ing. Franz Joh. Paupera). Menţiunile şi reprezentările cartografice ulterioare ale acestei renumite

[*] Contribuţia de faţă a constituit subiectul unei comunicări prezentate în cadrul celei de a treia ediţii a Simpozionului naţional „Toponimia între istorie, geografie şi lingvistică", organizat de Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" şi Institutul de Istorie „A.D. Xenopol", din cadrul Academiei Române – Filiala Iaşi, în colaborare cu Departamentul de cercetare interdisciplinar – Domeniul socio-uman al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (Iaşi, 26 mai 2016).

[**] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, Bulevardul Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LV, 2016, Bucureşti, p. 105–116

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

fântâni sunt numeroase. Selectăm: *Fântâna Bordei*, la obârşia pârâului Cucoara (ANI, EPITR., nr. 67, plan din 1845); *Fântâna Bordei*, în *Plan de hotărnicie a moşiilor Boroseşti şi Cujba* (ANI, HP, nr. 566, anul 1882); *Font. Bordii*, în ATLAS MOLD. (anul 1892).

1. Câmpul toponimic *Bordea*

Un reper toponimic poate crea, prin polarizare, un câmp toponimic divers şi bogat în elemente componente. Între repere, fântânile şi podurile, foarte importante în trecut, ca şi astăzi, fiind cunoscute de mulţi călători şi trecători, au putut să-şi transfere numele asupra unor obiecte geografice de mari dimensiuni. De pildă, numai în spaţiul actual al României am numărat 52 de sate, câteva dispărute, numite *Fântâna*, *Fântânele*, *Fântâni* şi *Fântânile* (unele cu determinant: *Banului*, *Doamnei*, *Mare*, *Vechi* etc.) (Ghinea, Ghinea 2000: 213–214), şi 61 de sate cu numele *Podu* sau *Poduri(le)*, cu sau fără determinaţi, lexicali şi antroponimici (*ibidem*: 414–416). Câteva sute sau poate mii de locuri, de regulă terenuri agricole, păşuni, fâneţe şi altele sunt desemnate cu entopicele *fântână* şi *pod*, în sintagme cu prepoziţia *la* sau în perifraze toponimice. Numele *Bordea*, iniţial determinant personal în sintagma *Fântâna Bordii*, este apoi regăsit într-un câmp de o complexitate remarcabilă.

Fântâna era într-o poiană de pe culmea înaltă a dealurilor de la sud de Iaşi, loc de popas obligatoriu pentru odihna călătorilor şi animalelor, după urcuşul lung şi foarte dificil, îndeosebi pe panta de nord a dealului. Este sigur că prima polarizare toponimică s-a produs prin denumirea acestei poieni. *Poiana de la Borde* este menţionată la 27 aprilie 1801 (ANI, EPITR., *Moşia Boroseşti*, nr. 53 /73/).

Oronimul *Dealul Bordea*, cu menţiuni în multe surse (dintre care selectăm: ANI, ISPR. IAŞI, dos. 3851/1841–1842, Chiriţă 1888: 32, 62, 178, 184, 196, 209, 210, dar şi *Dealul Bordii/ Dealul Bordei*: ANI, ISPR. IAŞI, dos. 3851/1841, f. 5, Chiriţă 1888: 32, 122), desemna iniţial înălţimea pe care se afla Fântâna Bordii. Acel loc a fost numit şi *Piscul Bordei* (Chiriţă 1888: 32). Oronimul *Bordea* a căpătat treptat o extensie notabilă spre est, până la satul Slobozia, şi spre vest, denumind o culme de cca 15 km, până deasupra satului Mânjeşti, culme care despărţea ţinuturile Cârligătura şi Vaslui (ANI, MJM, dos. 225, f. 213, menţiune din anul 1847) şi Iaşi şi Vaslui (Chiriţă 1888: 62, 90, 178 – Bordea, culme; Chiriţă 1889: 26, 38, 117; Obreja 1979: 29, culme deluroasă).

Pădurea Bordei şi-a luat numele de la dealul pe care îl acoperă pe ambii versanţi. Este menţionată, fără denumire, încă din secolul al XVII-lea, ca o mare pădure de fag. Pădurea Bordei avea, la Iaşi şi în împrejurimi, cel puţin din secolul al XVII-lea şi până în secolul al XIX-lea, un renume similar cu cel al pădurilor Vlăsia, Strunga sau Herţa. Călătorii străini se temeau când intrau în pădure (*Călători* 1973: 22, anul 1632, Paolo Bonici; *Călători* 1976: 31, anul 1653, Paul de

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

Alep), căci la Scânteia era un adevărat cuib de tâlhari (*Călători* 1973: 117, anul 1636, Jerzy Krasinski), iar mangalagiii de la Dobrovăț şi din cele două sate numite după 1800 *Cărbunari* erau la fel de periculoşi. De aceea, găsim în 1824 nişte poteraşi turci la Borde (SĂMILE VISTIERIEI: 441), iar în 1832 apare informaţia despre cinci făcători de rele care au prădat pe un sublocotenent rus la Poşta Bordea (ANI, ISPR. IAŞI, dos. 1482). Tema brigandajului transpare în *Pădurea de la Bordia*, comedie vodevil din 1859 (ANI, MS, nr. 272 şi 290), de T(eodor) Porfiriu (1828–1863), poet minor, traducător şi autor al unor vodeviluri reprezentate la Teatrul Naţional din Iaşi (DLROM: 703–704, articol semnat de Gabriela Drăgoi). Ca trup al pădurii Boroseşti, Bordea era situat în 1912 la sud-vest de actualul Sanatoriu TBC Bârnova (ANI, HP, nr. 2381). Un canton de pădurărie de la Bordea era reparat în 1933 (ANI, EPITR., dos. 1310).

În poiană, la fântâna Bordei de pe moşia Boroseşti, a apărut în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea o staţie de poştă, *Poşta de la Bordea*, pe drumul mare dintre Iaşi şi Vaslui, prin Scânteia, unde în 1772–1773 slujeau 70 de poştaşi, liudi din satele Borăşti şi Şcheia din ţinutul Vasluiului (MEF: 174). Nu era, aşadar, acolo un sat în acei ani. *Poşta de la Bordă* este reprezentată într-un plan din anul 1807 (BAR, H, CFR, nr. 432) şi menţionată pentru repartiţia a trei chile de ovăz în 1812 (ANI, DOC. 499/8). În 1812, se măsura imaşul menzilului de la Bordea (ANI, EPITR., pachet 38, plic 2, nr. 78). Acolo erau Dealul Poşta Veche şi Dealul Cailor, ştiute de locuitorii din preajmă la sfârşitul secolului al XIX-lea (Densuşianu1893: f. 359 r.).

Fiindcă vechea fântână s-a ruinat sau a secat, pe acelaşi loc sau în imediata apropiere a fost făcută o cişmea cu uluce pentru adăpatul cailor, care a dăinuit mai mult de un secol, cf. toponimele *Crâşma la Uluce* (ANI, HP, nr. 3229, Planul economic al moşiilor Boroseşti şi Cujba, anul 1869), *Ulucile* (ANI, HP, nr. 566, anul 1882), *La Uluci* (HARTA VAS., anul 1889). Aici s-a constituit, în jurul anului 1800, o aşezare, permanentă, numită în 1820 *Cişmeaua Bordei*, un sat cu 51 de locuitori, pe moşia Boroseşti a spătarului Ioan Costachi (Epureanu), sat înregistrat în ţinutul Iaşi doar fiindcă mai mulţi liudi erau în slujba unor boieri din capitală, mai ales ca mangalagii (CAT. IAŞI 1820: 262–264, 321). Unii dintre aceştia, înregistraţi ca bejenari la Boroseşti, apar şi în catagrafia ţinutului Vaslui (CAT. VASLUI 1820: 276–277). Satul a dăinuit aici până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (CHARTA MOLD.).

La poştă, mutată la cca 2 km vest, pe moşia alăturată, a Mănăstirii Bârnova, s-au stabilit, treptat, slujitori, recenzaţi în anul 1820 în satul Poşta Bordea, când erau acolo 25 de liudi, dintre care 13 surugii, căpitanul poştei, doi crâcimari şi alţii (CAT. IAŞI 1820: 265–266, 322). Câţiva căruceri şi surugii ai poştei locuiau atunci la Dobrovăţ şi Ciocârleşti (CAT. VASLUI 1820: 178, 252).

Probabil, după 1820, poşta s-a mutat pe o moşie vecină, apoi din nou pe moşia Boroseşti, de vreme ce, în 1827, Vistieria poruncea ca să mute iarăşi staţia pe moşia Mănăstirii Bârnova, la o crâşmă (ANI, EPITR., pachet 39/84). Poşta nu

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

s-a mutat însă atunci, s-au reparat doar acoperişul grajdului, gardul de la ogradă şi de la imaşul cailor (ANI, ISPR. IAŞI, dos. 181/1830, f. 3 r., 91 r.). „Stanția" Bordea şi „magazalele" de la Bordea erau folosite la 1828 de ruşi (ANI, ISPR. IAŞI, dos. 30/1828, f. 15–16, 74 r.). Harta rusă din anul 1830 arată poşta mutată pe drumul care va deveni traseu al şoselei Iaşi–Vaslui, prin satul Grajduri, unde era o altă crâşmă: *Crâşma de la Borde*, în 1834 (ANI, MĂN. BÂRNOVA, dos. 9/1834, f. 3 r., 4 r.); un jidov orândar (ANI, ISPR. IAŞI, dos. 3851/1841, f. 5) era la crâşma din Dealul Bordei (ANI, MĂN. BÂRNOVA, dos. 9/1834, f. 19, anul 1846). Crâşma la Bordea, cu trei case, apare în 1869 pe locul satului actual Bordea, atunci situat pe moşia Valea Satului a Statului (fostă a Mănăstirii Bârnova), în hotar cu Boroseştii (ANI, HP, 3229). Numeroase alte documente atestă Poşta de la Bordea, cu numele slujitorilor, cheltuieli de întreținere, reparații de podețe şi ale drumului mare de poştă, repartizare de imaşuri pentru cai (ANI, ISPR. IAŞI, dos. 181/1830, f. 3 r., 91, 228/1830, f. 14 v.–15 r., 2451/1836–1837, 2624/1837, f. 15 r., 3457/1840, 3482/1840, 3572/ 1840–1841). În anul 1893, se dădea informația eronată că în satul Grajduri ar fi fost grajdurile poştei vechi de la Bordea (Densuşianu 1893: f. 404 r.). Satul (atestat cu acest nume în anul 1820) era însă mult prea departe de poştă şi situat pe o moşie boierească pe care nu a existat o poştă. Satul Borde de pe locul actual este reprezentat pe *Harta generală a Moldovei*, a lui Filipescu-Dubău, Iaşi, 1853, şi în alte documente cartografice. După desființarea serviciului de poştă cu cai, odată cu deschiderea circulației pe calea ferată Iaşi–Vaslui, în anul 1892, a dăinuit până în prezent aşezarea numită *Bordea* (un cătun din comuna Grajduri, neoficializat ca sat), mult extinsă după 1990 cu casele de vacanță ale ieşenilor.

Drumul cel mare ce iesă la Bordea, la 1754 (Codrescu 1889: 115), desemna drumul vechi, lung şi foarte dificil, de la Iaşi spre Scânteia, pe la fântâna Bordii şi pe deasupra satului Speriați. *Drumul Bordea* (Chiriță 1888: 32) sau *Drumul Bordii* (ANI, ISPR. IAŞI, dos. 3572/1840, f. 6 r., Chiriță 1888: 32, 219, ANI, HP, nr. 2359, Planul general al moşiei Valea Satului, în 1898) este cel de pe traseul actual, începând de la Şanta, realizat în anii 1833–1836, după un plan mai vechi (ANI, SSM, dos. 277). Drumul nu mai urca până la fosta fântână a Bordei. A fost îmbunătățit în anul 1858 (ANI, MLPM, dos. nr. 721/1858).

P(ârâul) Bordea este reprezentat ca un mic afluent, temporar, al Pârâului Bacalu (= Cucoara, afluent stâng al Rebricei), în *Planul parcelar al Pădurii Boroseşti*, din noiembrie 1912 (ANI, HP, nr. 2381).

Pronunția locală a toponimului este *Bordea* şi, la genitiv, *Bordii* sau *Borzii*, prin alternanța consonantică normală *d*/*z*; cf. şi *Turda*/*Turzii*, (Dealul) *Repedea*/*Repezii* (Iaşi), *Oradea*/*Orăzii*, *Vedea*/*Vezii* etc. Din acest genitiv a fost refăcut nominativul *Borza*, care apare ca nume oficial al unei tarlale (*Tarlaua Borza*) din partea de est a satului Bordea (Chirica, Tanasachi 1984: 158). Forma nu este uzuală în localitate.

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

2. Etimologie toponimică

Originea personală a toponimului primar *Fântâna Bordii* este transparentă şi indiscutabilă. Chiar şi legenda locală explica denumirea Piscului Bordea prin numele unui haiduc, care, pe la 1730, prăda şi ucidea pe turci, greci şi tătari (Chiriţă 1888: 33). Este însă foarte puţin probabil ca fântâna Bordii de dinainte de anul 1682 să fi fost făcută de un tâlhar de codru (de regulă, numele fântânilor au legătură cu oameni care le-au săpat pe cheltuiala lor), astfel încât, pentru o etimologie absolută, ar trebui identificat acel locuitor dispus la fapte bune sau stimulat de un alt interes, poate din satul Boroseşti. Un nume *Bordea* nu apare însă în documentele cunoscute sau inedite, cercetate, ale acestui sat.

3. Etimologie antroponimică

Numele *Bordea* este destul de răspândit în Moldova, cu atestări de la sfârşitul secolului al XVI-lea. Cele mai vechi documentează nume de ţigani robi (DIR, A, XVI/4: 59, anul 1592–1593; DRH, A, IX: 334, anul 1597), iar în veacurile următoare ocurenţele sunt numeroase, în variantele *Borda*, *Borde*, *Bordea*, desemnând, ca nume de familie, persoane de varii condiţii, inclusiv armeni sau mazili, dar nu şi boieri. În secolul al XIX-lea, numărul liuzilor înregistraţi în catagrafii cu acest nume sporeşte semnificativ, astfel încât ocurenţele dovedesc o difuziune generală a sa în Moldova. De pildă, în ţinutul Vaslui apar patru Bordea la Poienari (CAT. VASLUI 1820: 20, 23, 37) şi cinci la Vovrieşti (*ibidem*: 38, 43, 44). În acelaşi an, în ţinutul Iaşi erau recenzaţi trei Bordea (CAT. IAŞI 1820: 8, 74), la Hârlău unul (CAT. HÂRLĂU 1820: 9), la Bacău 10 (CAT. BACĂU 1820: 248, 256, 305, 306, 391, 409), la Roman doi (CAT. ROMAN 1820: 4, 119) şi la Putna 14 (CAT. PUTNA 1820: 85, 86, 128, 138, 139, 141, 142, 155, 288, 323, 403). Un sat apărut în secolul al XIX-lea, Bordea, din comuna Ştefan cel Mare, judeţul Neamţ, atestă indirect un neam Bordea în această localitate, ca şi satele Bordeşti din judeţele Alba şi Vrancea sau Izvorul Bordii, sat în judeţul Mehedinţi, în 1822 (DIR, RĂSCOALA DIN 1821: 197), azi, satul Izvorul Bârzii.

Mult mai grăitoare pentru răspândirea pe teritoriul României a acestui nume sunt datele prelucrate în DFNFR: 302–303. Astfel, pentru simplificare, însumând numerele de persoane cu numele *Borda*, *Borde*, *Bordea*, *Bordi* şi *Bordia*, care sunt variante grafice, fonetice şi gramaticale ale aceluiaşi nume, rezultă următoarea repartiţie pe provincii istorice: 2187 în Transilvania, 1496 în Moldova, 681 în Muntenia (plus 245 în Bucureşti), 383 în Oltenia, 183 în Banat, 165 în Dobrogea, 153 în Crişana şi 28 în Maramureş. În provinciile din interiorul arcului carpatic, sunt 2551 de persoane, iar în exterior 2970. Nu cunoaştem numărul persoanelor cu aceste nume din Basarabia şi Bucovina înstrăinată, dar putem presupune că cifra ar spori semnificativ pentru Moldova istorică, depăşind, probabil, cifra din Transilvania. Este

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

imposibil de evaluat azi rolul migrației populației după 1950 în reconfigurarea acestei statistici pentru perioadele anterioare, de mai mare stabilitate a persoanelor în cadrul vechilor zone istorice. Concluzia care interesează acum este aceea că acest antroponim acoperă, cel puțin în secolul al XX-lea, întreg spațiul românesc. Trebuie luate în considerare şi cele 946 de persoane cu numele *Burda*, *Burdă*, *Burde*, *Burdea* şi *Burdia*, cu o repartiție teritorială similară (DFNFR: 382), dintre care unele, puține, pot fi variante grafice corupte ale antroponimelor de mai sus, majoritatea având însă o bază lexicală diferită (Constantinescu 1963: 223, sub *Burdu*, şi Iordan 1983: 89, propun apelativele *burdă*, variantă pentru *bujdă*, şi *burde* „pântecos”). Fără o documentare specială, nu putem aprecia nici câte dintre numeroasele nume *Borza* (4305) sau *Borzea* (333) ar trebui explicate prin alternanța consonantică a numelui *Bordea*, probabil extrem de puține, etimonul maghiar *borz* „bursuc” sau derivatul regresiv *borz* „zbârlit” din *borzoş* (< magh. *borzas*, *borzos* „zbârlit”) (DELR: 269, s.v. *borzoş*) fiind argumentat şi de repartiția covârşitoare a acestor nume în Crişana şi Transilvania (DFNFR: 310–311).

Pentru etimologia antroponimului *Bordea* prima opțiune este apelativul *bordea*. Constantinescu 1963: 210, s.v. *Bord*, indică relația *Bordea* cu subst. *bordea* „nălucă, sperietoare”, remarcând şi răspândirea numelui pretutindeni. Numele *Bord* este explicat prin subst. *bord* „bolovan mare, bordan”, iar *Borda* prin *bord* + suf. *-a* sau magh. *borda* „coaste de om”. Iordan (1983: 73) acceptă etimologia numelui *Bordea*, dar propune pentru *Borda* etimonul *bordă* „cunună de flori artificiale pentru mirese”, fără să excludă magh. *borda* „coastă”. DELR înregistrează apelativul *bordea*, s.n. (mitol. pop.), căruia îi găseşte prima apariție la 1730, în antrop. *Bordea*, ignorând numeroasele atestări mult mai vechi (vezi *supra*).

O perspectivă care se doreşte originală, dar care se dovedeşte a fi doar speculativă o întâlnim într-o interpretare etnologică a relației dintre toponimul *Bordea* şi apelativul *bordea*, în articolul Adinei Hulubaş, *Codrul Borzei – valori matriciale*. Ignorând veriga intermediară, antroponimul *Bordea*, citat totuşi concesiv (Hulubaş 2006: 50) dintr-un studiu al nostru (Ciubotaru 1991: 308), Adina Hulubaş vede în numele pădurii din romanul *Nopțile de Sânziene* (1934) al lui Mihail Sadoveanu un argument pentru a aşeza pădurea, în acelaşi timp aparținând unei geografii reale, vasluiene, dar şi mitologică, vrăjită, sub puterea unei divinități malefice, *Borza*. Se ştie cu precizie că romancierul, pasionat de vânătoare, poposea adesea în marea pădure Bordea, fiind găzduit de dr. Corneliu Gancevici, medicul şef al Sanatoriului TBC de la Bârnova, şi însoțit de pădurarul de la cantonul Ofileanu, din pădurea Boroseştilor. Volumul de povestiri vânătoreşti *Țara de dincolo de negură* (1926) este transfigurarea literară a unor experiențe cinegetice foarte concrete. În *Nopțile de Sânziene*, M. Sadoveanu foloseşte forma populară locală a numelui *Bordea*, în sintagmele genitivale *pădurea Borzei*, *pârâul Borzei*, precum şi forma de nominativ *Borza*. Mai multe afirmații ale cercetătoarei citate au scopul de a demonstra intenția romancierului de a „țese subtil simbolurile

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

chiar în sânul unui relief reperabil, dar fertil contagiunii cu sacrul" (Hulubaş 2006: 50). În principiu, viziunea sadoveniană este în acord cu această constatare, dar alte alegații nu sunt acoperite de textul romanului. Autoarea consideră că „alegerea numelui de codru nu este deloc întâmplătoare", fiindcă spațiul este pus „sub protecția unui spirit puternic şi temut, devenit un *genius loci* al genezei silvestre" (*ibidem*: 51). Un argument „deosebit de important" pentru demonstrație ar fi acela că satul Bordea a fost identificat cu satul Pădureni, numit anterior Speriați, citându-se inexact studiul nostru amintit în care, într-adevăr, am documentat schimbarea numelui *Speriați* (1832) în *Pădureni* (1964), dar această aşezare se află la 2 km distanță de fostul sat Cişmeaua Bordii şi la peste un kilometru de satul actual Bordea. Numele *Speriați* este fie o poreclă colectivă a locuitorilor, fie un plural direct de la antroponimul *Speriatul*. Nicio sursă folclorică dintre cele citate nu confirmă calificarea făpturii mitologice a Borzei ca demon silvestru, asociat cu Muma Pădurii doar fiindcă se crede că Borza este „o babă urâtă care mânâncă numai copii" (*ibidem*). Apoi, nicăieri în opera lui M. Sadoveanu codrul/pădurea nu este un spațiu terifiant, stăpânit de Muma Pădurii, nu este nici întunecata pădure teutonică. Secvența citată dintr-un descântec de strâns („Din pădurea neagrî/ O işât Borza neagrî,/ Cu ochii holbaț,/ Cu gura cascatî,/ Cu limba spânzuratî") nu este suficientă pentru a pune sub stăpânirea malefică a demonului spațiul păduros şi cu atât mai puțin cel sadovenian, care este o „dumbravă minunată", un tărâm misterios, sacru, în care, în noaptea de Sânziene, cerul se deschide şi păsările glăsuiesc, fiind auzite doar de inițiați. Nu am găsit în *Nopțile de Sânziene* niciun pasaj explicit, o referință la acest demon sau măcar o sugestie pentru o interpretare în sensul urmărit. Încercând să preîntâmpine observația critică, printr-un artificiu de interpretare a dialecticii contrariilor cosmice, a raportului dintre Nefârtate şi Creația divină, autoarea ajunge la afirmația speculativă: „Codrul Borzei este tărâmul pe care şi Borza l-a izvodit. Punerea Haosului la temelia lumii schimbă polaritatea principiului şi astfel Borza ajunge un duh care veghează asupra universului ordonat şi primeşte în sânul lui sufletele celor dispăruți" (*ibidem*). Textele folclorice citate (şi nu sunt foarte multe) conturează pe *bordea/borza* mai curând ca pe un demon al casei şi gospodăriei, care îi sperie pe copiii mici tentați de bunătățile din cămară sau din beci, este „baubau", uneori Moşu, este „caua caua", „boarza boarza" sau „boaza boaza" din amenințările bunicilor şi părinților cu care încearcă să înfrâneze „obrăzniciile" copilăreşti. Confirm din experiența personală a vârstei mici întâlnirea mea deloc terifiantă cu... *bordea*. Se vede că personajul folcloric are o față *soft*, pentru uzul cotidian... şi una *hard*, aceea din descântece. Nu-i întrezăresc chipul în *Noaptea de Sânziene*, în pofida numelui pădurii Bordea, ales de scriitor din rațiuni vânătoreşti. În afara acestei obiecții, hermeneutica etnologică a Adinei Hulubaş referitoare la relația dintre sacru şi profan în acest roman este acceptabilă.

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

4. Etimologie lexicală

Substantivul comun *bordea*, considerat neutru, este cunoscut dicționarelor principale ale limbii române cu sensul atestat de texte din mitologia populară. În DA, este definit ca „ființă imaginară care sperie copiii"; cf. *borza*, *baubau*, *bolea*, cu o trimitere şi la *borcea.* Ultima lucrare importantă, DELR, preia informațiile din DA şi adaugă atestarea prea târzie (1730) a cuvântului prin antroponimul *Bordea* şi o atestare din 1912 a apelativului *borcea*, definit ca şi *bordea*. În toate dicționarele, etimologia cuvintelor *bordea* şi *borcea* este considerată necunoscută. Pentru *borză*, DELR trimite la un lexem lucrat sub *borzoş*, adj. (reg.) „zbârlit", din magh. *borzas*, *borzos*, cu acelaşi sens. Prin derivare regresivă, din *borzoş* se formează adj. *borz* „zbârlit" şi apoi subst. fem. *borză*[1] (bot.) „chica-voinicului", cu pl. *boarze*, şi *borză*[2], considerat sinonim cu *bordea* şi definit identic („ființă imaginară care sperie copiii"). Acestui ultim apelativ i se găseşte o primă atestare din anul 1628, prin antrop. *Borza* (din *borzoş*, dar, poate, şi din magh. *borz* „bursuc").

Aceste interpretări lexicografice şi semantice suscită câteva observații. Mai întâi, cu o singură atestare, cuvântul *borcea*, sinonim cu *bordea*, devine suspect de neautenticitate, putând fi o înregistrare eronată, o greşeală de tipar sau o formă coruptă a substantivului *bordea*. În acelaşi timp, numele de persoană *Borcea*, cu răspândire în toată țara, cu 4314 ocurențe şi alte 90 cu varianta *Borcia* calculate în DFNFR, şi cu mare vechime a atestărilor (1417, în Ardeal; iar în Moldova în 1455, prin oiconimul *Borceşti*, şi 1472, diacul Borcea – DRH, A, II: 69, 279), nu indică o direcție etimologică şi semantică spre hapaxul apelativului *borcea*. Etimonul tc.-cuman *Borča* (Constantinescu 1963: 210) sau bg. *Borče* (Iordan 1983: 73) poate fi controversat. Apoi, lexemul *borză*[2] nu poate fi decât varianta *borza*, rezultată prin alternanță consonantică din *bordea*, aşadar fără relație cu *borzoş*. Precizăm şi faptul că atestările numelui *Borza* sunt mult mai vechi şi lesne de identificat: Borzea la 1412 (DRH, A, I: 46), iar răspândirea cu precădere în Transilvania (2436 de persoane din totalul de 4305) şi Crişana (776), cf. DFNFR, susține etimonul maghiar.

În cazul cuvintelor vechi, apelative sau nume proprii, cu mare răspândire pe întreg teritoriul românesc, un etimon necunoscut trebuie căutat mai întâi în substratul limbii şi în moştenirea limbii latine, mai ales dacă vocabula desemnează unul dintre elementele unor străvechi credințe populare, care pot dăinui secole şi milenii. *Bordea* este, evident, în acest orizont de aşteptare etimologică. *Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică* (2008) al lui Mihai Vinereanu, care, în pofida devierilor tracomane, cuprinde un material informativ remarcabil, nu înregistrează cuvântul *bordea* ca posibil element de substrat al limbii române. Sugestia unei căi de investigație mai rodnice a venit din aflarea întâmplătoare (dintr-un film artistic) a existenței în demonologia populară a Italiei de nord a unei făpturi acvatice malefice numite *borda*. Asemănarea izbitoare în formă şi semantism a cuvântului italian cu *bordea* românesc a stimulat o cercetare documentară cu rezultate rapide. Două articole semnate de Angelico Prati

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

oferă un bogat material informativ pentru cunoaşterea unei zone aparent minore a culturii populare, dar de o vechime şi persistență uimitoare. În *Bestie e fantasmi in forme di metèore* (Prati 1933), o fantasmă este Befana, cu nume polisemantic: 1. bobotează, 2. personaj care aduce daruri de bobotează, 3. dar de bobotează, 4. femeie bătrână şi urâtă. În zona Milano, Pavia, Parma şi alte localități din nordul Italiei, *balla la veggia/vecchia* – dansează baba – înseamnă tremurul vaporilor de apă în zilele caniculare (fenomenul cunoscut ca *fata morgana*). Această bătrână este Befana, o ființă fantastică, al cărei nume este dat şi fulgerului (*baleno*) sau fascicolului de lumină cu oglinda, produs de o persoană invizibilă, un fapt diabolic. În zona Milano, Bergamo, Romagna, Modena, Mirandola, Parma, Bologna, *befana* sau *vecchia* este şi vântul puternic din nord, şi ceața, care este numită şi *borda*, *burda*, *sburda*. La Mirandola, *far burda* este sinonim cu *far bau bau*, iar la Bergamo, *borda* înseamnă „mască".

Într-un alt articol, Prati (1934) îmbogățeşte substanțial evantaiul semantic al numelui *borda*, căruia îi identifică 21 de sensuri şi multe derivate. Selectăm pe cele semnificative pentru căutarea noastră: *borda* e un nume foarte vechi pentru o fantasmă care personifică ceața, în unele locuri vântul. În zona Parma, există o fantasmă masculină, *bordón* sau *órco* „moşul, baubau", cu care se sperie copiii, sau un *lupo mannaro* „vârcolac", şi feminină, *borda* „femeie urâtă şi bătrână, care face acte de «befana»". Se inventariază numeroase alte forme şi sensuri, în dialecte italiene şi în limbi romanice (spaniolă, catalană, portugheză, provensală, franceză) *bordo* „morocănos, grosolan"; pentru animale dăunătoare sau murdare; în Apeninii bolognezi, *borda* desemnează nevăstuica, iar lat. târziu *burdus* avea sensurile „catâr" şi, figurat, „bastard", „bădăran". Sunt înregistrate şi numele de persoane *Borda* şi fem. *Bordella*, în relație cu *burdo* şi *burdus*. În sintagme verbale (ex. *far burda*) se impune sensul „a speria, a înspăimânta". Remarcabilă este relația cu rom. *a zburda* „a alerga de colo colo", apropiat de rover. *sbeanar* „a hoinări, a înnebuni", şi, mai ales, cu *a îmburda* „a se agita, a se da peste cap, din cauza fantasmelor", cum face un apucat, un lunatic. DLR nu face aceste conexiuni semantice şi propune etimologii nesigure pentru: (a) *zburda*, probabil din lat. **exburdare*, cf. lat. *burdus* „catâr", şi (a) *îmburda*, cu etimologie necunoscută, dar cu posibilă relație cu *a zburda* şi lat. pop. **imburdare*, din *burdus*.

Răspândirea panromanică a cuvântului *borda*, cu variante, ca substantiv şi antroponim – celebru este Jean-Charles de Borda (1733–1799), matematician, fizician şi navigator francez –, indică o moştenire latină, necunoscută din dicționarele clasice, fapt de aşteptat, căci literatura Antichității nu putea înregistra toate cuvintele şi credințele care constituiau mitologia populară, cu demoni mărunți şi credințe obscure, care vin din străfundurile umanității. Nici marile dicționare descriptive şi etimologice ale limbilor romanice occidentale nu înregistrează termenul *borda* decât cu sensuri din sfera navigației (bordul navelor, vela latină şi altele). Un etimon latin pentru rom. *bordea* este foarte probabil, dar implică o dificultate fonetică: un lat. **bōrda* trebuia să evolueze la rom. *boardă*, astfel încât

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

forma nediftongată *bordea* ar trebui explicată. Nu este exclus ca forma cea mai veche a cuvântului să fie *boardă*, cu varianta *boarză*, apoi, dintr-un pl. *borze* se va fi refăcut sg. *borză* şi *bordă* (*bordea*). Evoluţia fonetică a termenului are o perioadă obscură, ca şi semantica sa.

BIBLIOGRAFIE

Chirica, Tanasachi 1984 = Vasile Chirica şi Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al judeţului Iaşi*, I, Iaşi.
Chiriţă 1888 = C. Chiriţă, *Dicţionarul geografic al judeţului Iaşi*, Bucureşti.
Chiriţă 1889 = C. Chiriţă, *Dicţionarul geografic al judeţului Vaslui*, Bucureşti.
Ciubotaru 1991 = Mircea Ciubotaru, *Toponimia bazinului hidrografic Rebricea (jud. Iaşi – jud. Vaslui). Oiconimele. Perspectivă istorică* (I), în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»" (AIIX), XXVIII, p. 301–332.
Codrescu 1889 = Theodor Codrescu, *Uricarul*, XIV, Iaşi.
Constantinescu 1963 = N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Densuşianu 1893 = *Chestionarul despre tradiţiunile istorice şi antichităţile ţărilor locuite de români*, de Nicolae Densuşianu, la BAR, Ms. 4552 (Răspunsuri din jud. Vaslui, în anii 1893 şi 1894).
Ghinea, Ghinea 2000 = Eliza Ghinea şi Dan Ghinea, *Localităţile din România. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Hulubaş 2006 = Adina Hulubaş, *Codrul Borzei – valori matriciale*, în „Dacia literară", nr. 5/2006, p. 50–53.
Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Neculce 1980 = Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, Editura Minerva.
Obreja 1979 = Al. Obreja, *Dicţionarul geografic al judeţului Iaşi*, Iaşi, Editura Junimea.
Prati 1933 = Angelico Prati, *Bestie e fantasmi in forme di metèore*, în „Il Folklore Italiano. Archivio trimestriale", fasc. III–IV, p. 107–109.
Prati 1934 = Angelico Prati, *Vicende di parole*, I, *Termini riguardanti credente e costume*, în „Il Folklore Italiano. Archivio trimestriale", fasc. IV–V, 1934, p. 9–15.

Sigle

ANI, DOC. = Arhivele Naţionale Iaşi, *Documente*.
ANI, EPITR. = Arhivele Naţionale Iaşi, *Epitropia Sf. Spiridon*.
ANI, HP = Arhivele Naţionale Iaşi, *Hărţi şi planuri*.
ANI, ISPR. IAŞI = Arhivele Naţionale Iaşi, *Isprăvnicia ţinutului Iaşi*.
ANI, MĂN. BÂRNOVA = Arhivele Naţionale Iaşi, *Mănăstirea Bârnova*.
ANI, MJM = Arhivele Naţionale Iaşi, *Ministerul Justiţiei din Moldova*, tr. 1785, op. 2035.
ANI, MLPM = Arhivele Naţionale Iaşi, *Ministerul Lucrărilor Publice din Moldova*.
ANI, MS = Arhivele Naţionale Iaşi, *Manuscrise.*
ANI, SSM = Arhivele Naţionale Iaşi, *Secretariatul de Stat al Moldovei*.
ATLAS MOLD. = Institutul Geografic al Armatei, *Atlasul Moldovei*, sc. 1:50 000, Bucureşti, 1892–1898.
BAR, H, CFR = Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Hărţi, *Creditul funciar rural*.
CAT. BACĂU 1820 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820–1845).* IV. *Ţinutul Bacău. Partea 1 (1820)*, volum editat de Mircea Ciubotaru, Sorin Grigoruţă şi Silviu Văcaru, Iaşi, Casa Editorială Demiurg Plus, 2013.

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

CAT. HÂRLĂU 1820 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820–1845)*. V. *Ţinutul Hârlău.* Partea 1 *(1820)*, volum editat de Marius Adumitroaei şi Mircea Ciubotaru, Iaşi, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013.
CAT. IAŞI 1820 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820–1845)*. II. *Ţinutul Iaşilor.* Partea 1 *(1820)*, volum editat de Marius Adumitroaei, Mircea Ciubotaru şi Silviu Văcaru, Iaşi, Editura StudIS, 2011; reeditare la Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013.
CAT. PUTNA 1820 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820–1845)*. VIII. *Ţinutul Putna.* Partea 1 *(1820)*, volum editat de Mircea Ciubotaru şi Nicoleta Dănilă, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2014.
CAT. ROMAN 1820 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820–1845)*. I. *Ţinutul Romanului.* Partea 1 *(1820)*, volum editat de Lucian-Valeriu Lefter şi Silviu Văcaru, Iaşi, Editura StudIS, 2008; reeditare la Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013.
CAT. VASLUI 1820 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820–1845)*. IX. *Ţinutul Vaslui.* Partea 1 *(1820)*, volum editat de Mircea Ciubotaru şi Lucian-Valeriu Lefter, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2016.
Călători 1973 = *Călători străini despre Ţările Române*, V, editor Maria Holban, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Călători 1976 = *Călători străini despre Ţările Române*, VI, editor Maria M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru şi Mustafa Ali Mehmed, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
CHARTA MOLD. = *Charta Moldovei* (ms.), 1854, de Ioan Giurgescu, la BAR, Hărţi, C–CXII–47.
DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1907–1944.
DELR = Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Dicţionarul etimologic al limbii române*, I, *A–B*; coord.: acad. Marius Sala şi Andrei Avram, membru corespondent al Academiei Române, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
DFNFR = *Dicţionar de frecvenţă a numelor de familie din România*, vol. I (*A–B*), Editura Universitaria, Craiova, 2003.
DIR, A, XVI/4 = *Documente privind istoria României*, seria Moldova, veacul XVI, vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1952.
DIR, RĂSCOALA DIN 1821 = *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, III, Bucureşti, Editura Academiei, 1960.
DLR = Academia Română. *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1965–2010.
DLROM = *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.
DOC. IAŞI a, b = *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, II şi III, editate de Ioan Caproşu, Iaşi, Editura Dosoftei, 2000.
DRH, A = *Documenta Romaniae Historica*, seria Moldova, vol. I, II şi IX, Bucureşti, Editura Academiei, 1975, 1976 şi 2014.
HARTA VAS. = *Harta topografică a judeţului Vaslui*, sc. 1: 100 000 (ridicată în 1889).
MEF = *Moldova în epoca feudalizmului*, vol. VII, partea I, ediţie de P.G. Dmitriev şi P.B. Sovetov, Chişinău, 1975.
SĂMILE VISTIERIEI = *Sămile Vistieriei Ţării Moldovei*, vol. III, editat de Ioan Caproşu, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2011.

BORDEA: THE TOPONYMIC FIELD NAME AND ETYMOLOGIES

ABSTRACT

A fountain from the 17th century, an important milestone on the road from Iaşi to Vaslui, became the nucleus of a complex toponymic polarizing field, well known in the southern area in report to the capital of Moldavia. The *Fântâna Bordei* (*Fountain of Bordea*), attested in 1682, is

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)

located in the *Poiana de la Borde* (*Borde Meadow*) (1801) in the *Pădurea de la Bordea* (*Bordea Forest*) (1859) or *Pădurea Bordii* (*Forest of Bordea*) (1912), which covered the *Dealul Bordii* (*Hill of Bordea*) (1841), with a peak, *Piscul Bordii* (*Peak of Bordea*) (1888). By extension, the name *Bordea* gets to designate a high hill of about 15 km. At the *Poiana de la Borde* (*Borde Meadow*) was established a post office (*Poşta de la Bordea*), which existed in 1772–1774, moved afterwards approximately 2 km West, to the *Crâşma de la Bordea* (*Bordea Tavern*) (1834), where was founded a hamlet (1869), the nucleus of the present village (unofficial) Bordea, in the commune named *Grajduri*, district of Iaşi. At the *Cişmeaua Bordii* (*Pump of Bordea*) there was a settlement of the postmen, known as the village with this name since 1820. On the site of this village, now disappeared, was established in 1935 a sanatorium for the tuberculosis patients. The road that passed over the *Dealul Bordii* (*Hill of Bordea*), beside the *Fântâna Bordii* (*Foutain of Bordea*), with a few changes in the route, was called *Drumul Bordii* (*Road of Bordea*) (1840), and an affluent of the *Pârâul Cucoarii* (*Creek of Crane*) is attested as *Pârâul Bordea* (*Bordea Creek*) (1912). The etymology of the toponym *Fântâna Bordii* (*Bordea Fountain*) is transparent: the name of a person *Bordea*, known today throughout the country. At the origin of the anthroponym there is the appellative *bordea* (with the variant *borza*), meaning "a demonic being, a bugbear".

Previously, another researcher tried to accredit the interpretation of *Pădurea/Codrul Borzei* (*Forest/Wood of Borza*), present in the novel *Nopțile de Sânziene* (*Nights of Sânziene*) by M. Sadoveanu, as a proof that a demon *borza* controls the sacred space of the forest. The etymology of the noun *bordea* is considered unknown. The belief in the existence of a demonic creature with attributes in the air and in the water, called in Italian and other Romance languages *borda*, suggests the possibility of a common inheritance, from a Lat. **bōrda*. A phonetic difficulty (the expected development up to the Rom. *boardă*) leads us to consider this etymology as a hypothesis.

Keywords: *Bordea*, *toponym*, *anthroponym*, *bugbear*, *Lat.* ***bōrda***

BDD-A26943 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:25 UTC)